

VARNA.

KNJIŽEVNOST.

Pod svobodnim solncem. Spisal F. S. Finžgar. I. in II. knjiga. Založila Kat. Bukvarna. — Finžgarjevemu romanu »Pod svobodnim solncem«, ki leži zdaj v dveh zvezkih pred nami, bi se moglo vse drugo prej očitati nego to, da ni najboljše zgodovinsko delo v slovenskem leposlovju. Velikost zasnove se sklada z dovršenostjo izvedbe. Za največje mojstrstvo pisatelja je treba označiti to, da ga koncepcija osvobodilnega boja Slovanstva proti Bizancu, ki je simboličnega pomena, ni zapeljala do tendenčne idealizacije, marveč je utelesil osnovno svojo misel v osebah in okoliščinah, ki se z zgodovino ujemajo in izražajo s težko dosegljivo realitiko. — Iz tega izvira prva prednost Finžgarjevega romana, erudicija, s katero so slikane tedanje razmere do najbolj neznatnih podrobnosti. Prav vsled tega dejstva me je povest najbolj spominjala na Flaubertovo »Salambo«, dasi nima sicer z njo nobene druge podobnosti. Zato so posamezna poglavja posebno zaradi te okolnosti vsako umetnina zase, bodisi da se opisuje bizantinski vojni tabor, ali slovansko gradišče ali hunski tabor, bodisi da se predočujejo izdelki tedanje industrije in obrti ali trgovine ali način hranitve in pisave, bodisi da se slikajo etnične razmere onega časa. Barbarizem mladih slovanskih rodov ni po nobeni tendenci omiljen razen v nekaterih vodilnih osebah, kar pa le povzdiguje lepoto celote; nič manjša skrb pa ni posvečena Bizancu. Poglavja XI., XII. in XIII. prve knjige se bero kakor uvod v kulturno in politično zgodovino vzhodne rimske carevine, v njih dosega prva knjiga svoj vrhunec in je snov prav tu črpana iz najboljših virov; tipično pa je razvoj simboliziran zlasti v graditvi Svete Sofije, kjer nehote izzveneva iz vrst svečano proroštvo prihodnosti. Ko se pisatelj spušča v opisovanje trhlости bizantinske kulture, ki je z zunanjim bleskom zakrivala notranjo trhlobo in rodila navidez sijajne sadove na zatiranju narodov in eksploataciji

tujih zemlja, je morebiti v detajliranem predočevanju onega bleska šel celo predaleč in ni varčeval s sredstvi, dasi je s tem povečal vtis skupnosti in efekt, izvirajoč iz kontrasta. Na vrhuncu stoji tu Belizarjev triumf, ki se more meriti z vsem, kar se je podobnega napisalo v svetovni literaturi, in zmaga Slovena v cirkusu se bere tako vsled svoje simboličnosti kakor vsled načina pripovedovanja z uprav strastno napetostjo. — Vsled te okolnosti se ni čuditi, če izrekamo mnenje, da se izmed vseh oseb v Finžgarjevi povesti dviga najbolj izrazito nad dogodki Justinijan, Upravda, čeprav pisatelj tega morebiti niti ni hotel. Ženialna mnogostranost tega despota, ki seje kali propada, a še vedno imponira s tem, kar trajnega ustvarja, je izvrstno pogojena, pravtako ona karakteristična bizantinska pobožnost, ki blešči in zamamlja, a je prepojena s poganskimi reminiscencami in otrovana z orientalizmom, ki je prav v oni dobi začel izkvarjati krščanstvo na vzhodu; markantno je označena pobožna dvorska govorica, ki meša hotne želje z najsvetejšimi nameni. Eno napako ima Finžgarjev Upravda, kakor se mi zdi: preveliko zaupljivost do Teodore, in dvomi, ki ga mučijo glede nje, so premalo poudarjeni. — Tako pridemo do Teodore, bivše javne plesačice in hotnice, ki si je priborila mesto na prestolu. Njej je avtor posvetil zelo veliko skrb in ne more se tajiti, da je demonizem carice, ki vtelesuje vso perverznoženstva te dekadentne dobe, naslikan s pretresljivo silo. Le stvar subjektivnega okusa in morebiti tudi zgodovinske resnice je, če bi si jaz želel značaj te carice tupatam večji in če me premalenkostne intrige semtertjaj motijo; priznavam pa, da je pisatelj parkrat zaznamoval tudi boljše strani Teodore, vendar po mojem mnenju še nekoliko premalo. Seveda so dvorske intrige v svoji običajnosti jako nevhvaležen tema in zato se je pisatelju tu in drugod parkrat primerilo, da se kakšna situacija, ki